

Zeker vijftien tbs'ers in België willen euthanasie. De situatie in Nederland is anders, al klinkt ook hier geregeld de verzuchting 'was ik maar dood'.

HILBERT MEIJER EN AALDERT VAN SOEST BEELD NOVUM EN HOLLANDSE HOOGTE

Doodsverlangingen achte

Elk jaar maken enkele mensen in Nederlandse gevangenissen of tbs-klinieken een eind aan hun leven. Vijftien in 2011, tien in 2012, vier in 2013. Het zijn kleine aantallen, maar verhoudingsgewijs toch tien keer zo veel als onder mensen die in vrijheid leven.

In Nederlandse gevangenissen en tbs-klinieken zitten zeker mensen die verlangen naar de dood, verzekeren forensisch psychologen en gevangenispastors. Maar nooit volgde daarop een euthanasieverzoek, zoals in België. Het had niet veel gescheeld of daar was morgen euthanasie toegepast bij zedendelinquent Frank Van den Bleeken, wat nog niet eerder voorgekomen is. Zeker vijftien andere Belgische geïnterneerden, zoals tbs'ers daar heten, vroegen in navolging van hem om euthanasie.

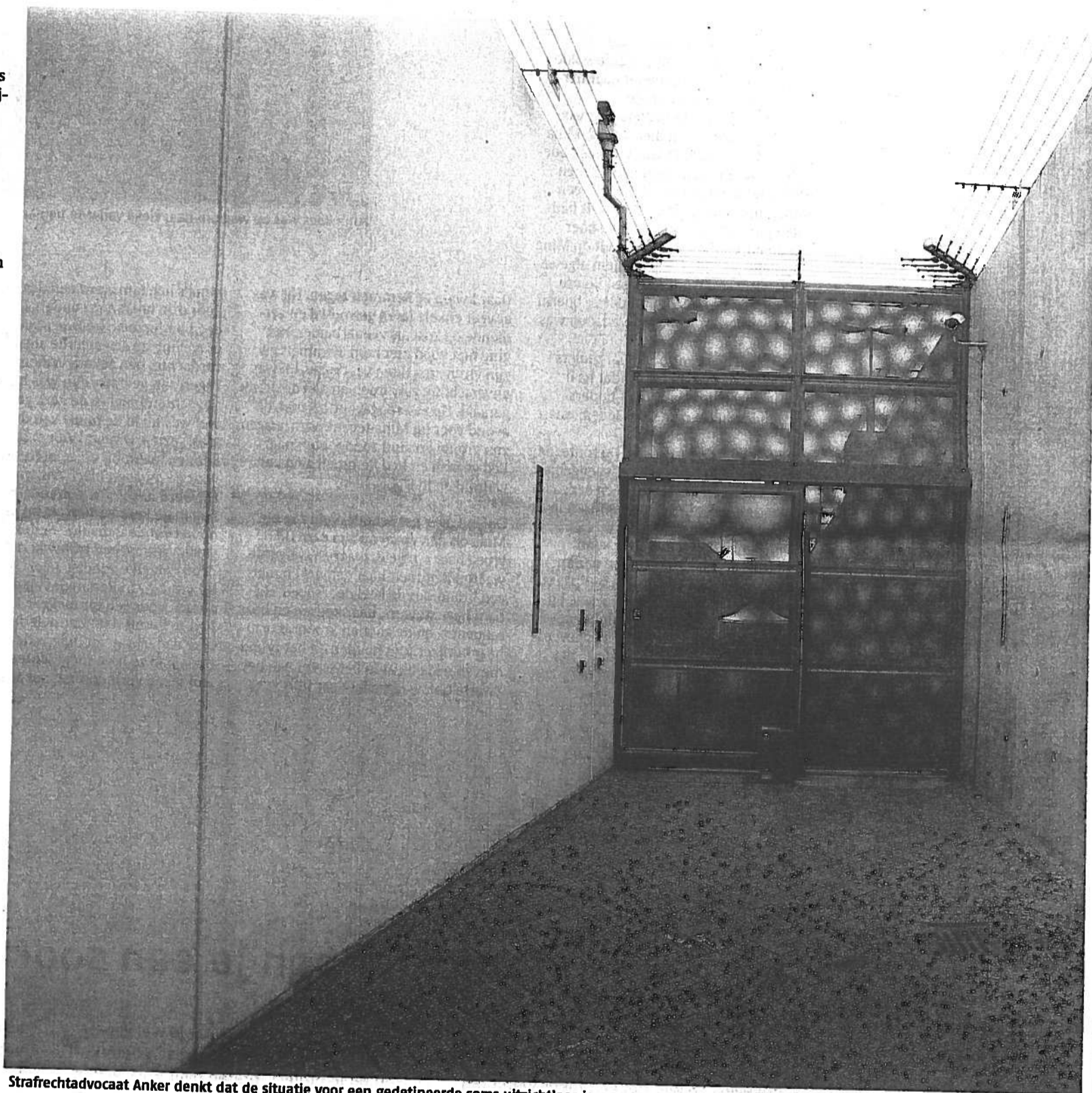
zin van je leven

Gevangenen die zelf een eind aan hun leven maken, zijn vrijwel altijd langgestraften of mensen die een ernstig delict hebben begaan, blijkt uit onderzoek. 'Je kunt je dat goed voorstellen', zegt voorzitter Wilma Duijst van het Forensisch Medisch Genootschap, de vereniging van forensisch artsen in Nederland. 'Als je langdurig in de gevangenis zit, wat is dan nog de zin van je leven? Het is nogal wat als je weet dat je de rest van je leven verplicht vast zit.' Hetzelfde geldt volgens Duijst voor tbs'ers in de *longstay*, de afdeling voor mensen die daar voor langere tijd, vaak vele jaren,

'Een euthanasieverzoek van een Nederlandse tbs'er is een kwestie van tijd.'

verblijven. Tbs staat voor terbeschikkingstelling en kan lang duren. Het is een behandelmaatregel die de rechter oplegt aan mensen die zware delicten hebben gepleegd en lijden aan een psychiatrische ziekte of stoornis. 'Elke twee jaar wordt opnieuw getoetst of de tbs verlengd moet worden. Ik ga ervan uit dat die toetsing serieus is. Maar een tbs'er die inmiddels 25 jaar zit, krijgt het gevoel dat verlenging een automatisme is.' De bekende topadvocaat Wim Anker staat vijf van de in totaal 34 levenslang gestraften in Nederland bij, plus zo'n dertig tbs'ers, van wie sommigen al zeer lang in een kliniek verblijven. 'Onder de levenslangen is er een die regelmatig een doods-wens in mijn richting heeft geuit', zegt Anker. 'Hij beschrijft de levenslange gevangenisstraf als een uitgestelde doodstraf, een doodstraf op termijn. Hij vindt de doodstraf daardoor zelfs humaner.' Opmerkelijk is het grote verschil in kwaliteit tussen de Nederlandse en Belgische klinieken. 'Je bent als tbs'er beter af in Nederland dan als geïnterneerde in België', verzekert Corine de Ruiter, hoogleraar forensische psychologie aan de Universiteit Maastricht. 'De Belgische internering staat in geen verhouding tot wat Nederland biedt aan zorg aan psychisch gestoorde mensen die een misdrijf hebben gepleegd. Het niveau van de zorg, de kennis en de deskundigheid van de professionals die er werken, is in België erg laag. Dat is al heel lang een probleem.'

Geïnterneerden in België verblijven in instellingen die veel weg hebben van gevangenissen. In Nederland lijkt een tbs-kliniek meer op een psychiatrische instelling en er is veel meer aandacht voor de patiënten, zegt Hjalmar van Marle, hoogleraar forensische psychiatrie in Rotterdam.

Strafrechtadvocaat Anker denkt dat de situatie voor een gedetineerde soms uitzichtloos is.

Overtuigd zegt hij 'nee' op de vraag of er in Nederlandse penitentiaire instellingen en tbs-klinieken 'ondraaglijk en uitzichtloos' geleden wordt – de twee criteria waarop euthanasieaanvragen worden beoordeeld. 'We kennen chronische patiënten in tbs-klinieken, maar dat wil niet zeggen dat het ondraaglijk en uitzichtloos is. Tbs is gericht uitzicht, op terugkeer naar de maatschappij. Stapje voor stapje. Daardoor neemt de draaglijkheid toe. En ook in bewaring kun je eigen verlangens en ideeën vervullen.'

Strafrechtadvocaat Anker denkt wel dat de situatie voor een gedetineerde soms uitzichtloos is. 'Voor levenslang gestraften is er geen enkel uitzicht, geen enkele horizon', zegt hij. Hij wijst erop dat gratie in Nederland niet meer wordt verleend en dat er geen wettelijke regeling bestaat die een rechterlijke toetsing na bijvoorbeeld twintig jaar mogelijk maakt. Tbs'ers die uitbehandeld en delictgevaarlijk blijven, zitten in hetzelfde schuifje, zegt Anker. 'Ook voor hen bestaat geen enkel uitzicht.'

'In het huis van bewaring zijn veel redenen voor een doodswens.'

Of dat euthanasie rechtvaardigt, heeft ook te maken met het beleid van de overheid, vindt Anker. 'De overheid heeft een zorgplicht voor gedetineerden. Zij is in staat wijzigingen aan te brengen in uitzichtloze situaties. Het is aan de politiek om de omstandigheden rond 'levenslangen' te wijzigen. En het is aan de wetgever om een rechterlijke toetsing te introduceren voor levenslang gestraften. In veel omliggende landen bestaat die situatie al.'

De discussie over euthanasie bij langdurige gevangenisstraf of tbs is in Nederland nog niet beslecht, zegt Duijst. 'Kun je lijden als gevolg van detentie scharen onder uitzichtloos en ondraaglijk lijden? Die vraag hebben we in Nederland gewoon nog niet beantwoord.' En daar moet het wel van komen, vindt de forensisch arts. 'Na de aandacht voor deze zaak in België kun je wachten op het eerste euthanasieverzoek van een langgestrafte of tbs'er in Nederland. Dat is een kwestie van tijd. Gedetineerden in Nederland lezen hierover ook in de kranten. Ik vind dat justitie hier beleid op moet maken.'

Volgens een woordvoerder van het ministerie van Veiligheid en Justitie hebben gedetineerden wat betreft euthanasie dezelfde rechten als iedere andere Nederlander. Maar volgens Duijst is er wel degelijk een verschil. 'Je kunt de euthanasievraag van gedetineerden niet helemaal op het bordje van artsen leggen. Justitie draagt de eindverantwoordelijkheid voor de gedetineerden en moet

traliën

Frank Van den Bleeken (tweede van links) bij de afhandeling van zijn kort geding tegen de Belgische staat, vorig jaar.

wat gebeurde er deze week in België?

De Belgische zedendelinquent Frank Van den Bleeken krijgt na dertig jaar 'Internering' euthanasie. Dat onthulde de Belgische krant *De Morgen* precies een week geleden. De dodelijke injectie zou zondag 11 januari worden toegediend. Het nieuws leverde een storm aan reacties en kritiek op. Enkele dagen later zag de arts die de euthanasie zou uitvoeren, ervan af.

Van den Bleeken zit al dertig jaar vast als geïnterneerde - de Belgische aanduiding voor tbs - vanwege vier verkrachtingen en een moord op een negentienjarige. Hij vindt zelf dat hij nooit vrij mag komen, maar kwijnende weg in detentie. Het Belgische systeem - daarover zijn vriend en vijand het eens - schiet tekort in de psychische begeleiding van geïnterneerden. Van den Bleeken vroeg om overplaatsing naar een Nederlandse tbs-kliniek. Toen bleek dat dit niet mogelijk was, verzocht hij om euthanasie.

Na een lange procedure leek het daar zondag van te komen, hoewel zijn aanvankelijke arts Wim Distelmans zich al had teruggetrokken. Distelmans, een van de grootste voorvechters van euthanasie in België, vond dat euthanasie geen antwoord mocht zijn op tekortschietende zorg aan geïnterneerden. Een andere arts leek wel bereid de euthanasie uit te voeren. Tot afgelopen dinsdag. Waarom hij zich terugtrok, is niet bekendgemaakt.

Van den Bleeken wordt nu opgenomen in een nieuwe forensisch-psychiatrische kliniek in Gent. Daar wordt hij geobserveerd. De Belgische minister van Justitie, de christendemocraat Koen Geens, kijkt nu of overplaatsing naar Nederland toch mogelijk is. In oktober stelde staatssecretaris Fred Teeven nog dat Nederland geen verantwoordelijkheid kan nemen voor 'uitvoeringsproblemen van in dit geval de Belgische interneringsmaatregel'. Deze week lijkt er toch een opening te zijn ontstaan. Geens zei 'zeer vruchtbare contacten' te hebben gehad met Teeven over het naar Nederland overplaatsen van Van den Bleeken.

'Nederland staat zeer open voor deze vraag', zei Geens. Een woordvoerder van Teeven bevestigde contacten met België, maar noemde zo'n overplaatsing nog steeds 'heel ingewikkeld'.

Hoogleraar forensische psychiatrie Hjalmar van Marle vindt het een goede zaak als België gebruikmaakt van de Nederlandse tbs-expertise. 'Uitwisseling van medische kennis moet kunnen. Als iemand in Spanje zich een kunstheup kan laten aanmeten, dan mogen zij ook hier komen voor iets wat wij beter kunnen.' Maar er moet wel eerst een goed plan komen, voordat Van den Bleeken daadwerkelijk naar Nederland komt, waarschuwt Van Marle. 'Het moet wettelijk en financieel kunnen. Bovendien schep je een precedent. Hij zal ook weer een keer terug moeten naar België. Je wilt niet dat wij straks ook Bulgaarse

cijfers

- ▶ op 30 september 2013 waren er 10.544 gedetineerden
- ▶ van de gedetineerden is 94,7 procent man en 5,3 procent vrouw
- ▶ 581 van de gedetineerden zaten in een Penitentiaal Psychiatrisch Centrum
- ▶ 40 procent van de gedetineerden zit voor vermogensmisdrijven, 28 procent voor geweldsmisdrijven en 17 procent voor drugsdelicten
- ▶ van alle gevangenen is 35 procent twintiger, 28 procent dertiger en 22 procent veertiger
- ▶ het aantal gedetineerden onder de veertig jaar daalt, het aantal vijftigplussers stijgt
- ▶ 56,3 procent van de gedetineerden is in Nederland geboren

- ▶ allochtone gedetineerden komen met name uit de Nederlandse Antillen (7,1 procent), Suriname (6,4 procent) en Marokko (4,8 procent)
- ▶ van alle Europese landen heeft Nederland, op Finland na, het laagste aantal gedetineerden per 100.000 inwoners: 67
- ▶ inclusief tbs'ers zijn er 77 gedetineerden per 100.000 inwoners
- ▶ elk jaar komen er zo'n 40.000 gedetineerden bij, ongeveer hetzelfde aantal verlaat de gevangenis

BRON: GEVANGENISWEZEN IN GETAL 2009-2013, DIENST JUSTITIËLE INRICHTINGEN, PEILDATUM 30 SEPTEMBER 2013

antwoord op Kamervragen van Ahmed Arcouch (PvdA) zei staatssecretaris Fred Teeven (Justitie) in oktober 2014 dat hij het onwenselijk vindt mensen vinden als tbs'ers voor euthanasie willen. 'Humane tenuitvoerlegging van de tbs-afzetting is een fundament van het Nederlandse rechtsstelsel', aldus de staatssecretaris. De periode van herbeoordeling in de longstay-tbs is volgens Teeven bedoeld om te voorkomen dat de tbs een onomkeerbaar en daarmee perspectiefloos traject wordt.

rote schulden

deskundige Van Marle weet uit eigen werking dat er heel wat wordt afgetoed en geleden in tbs-klinieken en gevangenis. Hij werkt onder andere als psychiater in de forensische polikliniek 'De Dok' in Rotterdam. 'We worden regelmatig bij

op terugkeer in de samenleving. 'Er zitten mensen die niet weten hoe het thuis gaat, hoe het straks met hun relatie verder moet, die grote schulden hebben. In het huis van bewaring kun je een heleboel redenen hebben voor een doodswens.' Maar er zitten nog heel wat stappen tussen een verlangen naar de dood en concrete levensbeëindiging door euthanasie of suicide, voegt Van Marle daaraan toe. 'Iemand die zegt 'was ik maar dood', wil zeker niet direct euthanasie. Een verlangen is vaak niet meer dan een gevoel, een doodswens is al duidelijker omschreven, bij zelfmoordgedachten wordt het iets concreter en bij zelfmoordplannen hebben mensen al een idee wat ze gaan doen en wat ze daarvoor nodig hebben.' Net als psychiaters zitten gevangenispredikanten geregeld tegenover mensen die kampen met 'was ik maar dood'-gedachten, bevestigt Jan-Gerd Heetderks, hoofdredikant van het nntestante

maar ook uit het gewone pastoraat weet ik dat "was ik maar dood" vaak betekent "ik wil graag een ander leven". Ik weet niet precies wat er in pastorale gesprekken aan de orde komt, maar krijg van geestelijk verzorgers geen signalen dat er een manifeste doodswens bestaat bij gedetineerden en tbs'ers.' Een tweede nuance van Heetderks: heel veel mensen denken in een zwarte periode van hun leven wel eens 'was ik maar dood': eenzaam, mensen die het leven niet goed aankunnen, mensen met relatieproblemen. En er zijn ook ouderen die zich afvragen waarom ze nog moeten leven. Dat gevangenen die gedachte ook wel eens hebben is wat Heetderks betreft voorstelbaar. 'Detentie is een zware periode. Je wordt geconfronteerd met existentiële levensvragen, met gevoelens van schuld en schaamte, je zit opgesloten, hebt weinig of geen contact met je familie - dat ontneemt mensen soms de levensvreugde met